

Berlin: zasilna zavetišča in sodobni mejni boji

Abstract

Berlin: Emergency shelters and contemporary border struggles

Researching the developments of present political economy must necessarily include investigating the tools of contemporary border regime. These are used for surveillance and control of populations in order to create new divisions of labour and enable extraction of rent by using peoples' bodies. The article focuses on emergency shelters in Berlin, that is, on their function and ways in which the asylum seekers accommodated there spontaneously struggle against them. The research was done as a militant and cooperative work of the network Lager Mobilisation Network in Berlin's district Wedding, which builds connections with people housed in the sports halls in the mentioned district. The author underlines that exhausting the asylum seekers psychically is one of the strategies for filtering the 'unwanted' from the 'wanted', that is the ones that are interesting for the labour market. At the same time, the restriction of movement and limited access to civil rights confine asylum seekers in emergency shelters run by private companies, which seek profits on their account. Far from claiming that non-profit companies have a 'better' shelter administration, since the boundaries between them and profit-oriented companies are often blurred, the author rather speaks of new forms of anticolonial struggles by the people living inside. He understands these struggles as the struggles against the contemporary border regime in Germany and the EU and as a potential for building an inclusive society.

Keywords: border regime, border struggles, Berlin, emergency shelters, Lager Mobilisation Network

Žiga Podgornik-Jakil is a user of Social Center Rog in Ljubljana, an activist in the network Lager Mobilisation Network in Berlin and a PhD student at the Institute for Social and Cultural Anthropology at Freie Universität Berlin. (ziga_pozabljivko@hotmail.com)

Povzetek

Če želimo proučevati razvoj sodobne politične ekonomije, moramo pri tem nujno upoštevati vpliv orodij sodobnega mejnega režima, ki so uporabljena za nadzor in upravljanje populacij, katerega namen so nove delitve dela in ekstrakcija rent iz človeških teles. Članek se osredinja na primer zasilnih zavetišč v Berlinu, na njihovo funkcijo in načine, kako prosilke in prosilci za azil, nameščeni v njih, spontano netijo upore. Raziskava je nastala v okviru militantnega in kooperativnega dela mreže *Lager Mobilisation Network* v berlinskem okraju Wedding, ki se povezuje z ljudmi, nameščenimi predvsem v športnih dvoranah v omenjenem okraju. Avtor v članku poudarja, da je psihično izčrpavanje del strategije filtriranja »zaželenih« prosilk in prosilcev za azil od »nezaželenih«, s čimer poskušajo obdržati tiste, ki so zanimivi za sodobni trg delovne sile. Vendar omejitve gibanja in dostopa do državljskih pravic prosilce hkrati zadržuje v zasilnih zavetiščih, ki jih vodijo zasebna podjetja, ta pa si skušajo na njihov račun ustvarjati dobiček. Daleč od tega, da bi bila neprofitna podjetja, ki vodijo zavetišča, »boljši« upravljavci kot profitni – meje med njima so namreč pogosto zamegljene. Zato avtor članka raje govori o novih oblikah protikolonialnih bojev, ki jih živenci v teh zavetiščih uperjajo proti sodobnemu mejnemu režimu v Nemčiji in EU in s katerimi skušajo skupaj z aktivisti graditi bolj vključujočo družbo.

Ključne besede: mejni režim, mejni boji, Berlin, zasilna zavetišča, *Lager Mobilisation Network*

Žiga Podgornik-Jakil je uporabnik Socialnega centra Rog v Ljubljani, aktivist mreže Lager Mobilisation Network v Berlinu in doktorski študent Inštituta za socialno in kulturno antropologijo na berlinski Freie Universität. (ziga_pozabljivko@hotmail.com)

Državni urad za zdravje in socialne zadeve (LAGeSo), boj za obstanek

Sedmega oktobra 2015 sem se v Berlinu za krajši čas lahko udeležil solidarnostne demonstracije, ki so jo samoorganizirali prosilke in prosilci za azil ter ljudje brez dokumentov, umetnice in umetniki ter aktivistke in aktivisti, ki delujejo pod skupnim imenom *My Right is Your Right* in so ena številnih političnih, večinoma samoorganiziranih skupin v nemški prestolnici. Preden nadaljujem, bi rad opozoril, da namen nadaljnega besedila ni fokusiranje na tovrstne samoorganizirane skupine, ki so začele množično, a včasih za kratek čas, nastajati v Nemčiji zlasti po letu 2012, ko so prosilke in prosilci za azil skupaj s podpornicami in podporniki, bodisi nemškimi, evropskimi ali ameriškimi, torej tistimi, ki niso zbežali ali emigrirali iz lastne države in zaprosili za azil v Nemčiji ali drugih članicah Evropske unije, zasedli prazen trg Oranienplatz v berlinskem okraju Kreuzberg.

Zgodnjeoktobrska demonstracija je bila organizirana pred državno institucijo, ki si jo bodo doživljenjsko zapomnili vsi, ki so zbežali ali emigrirali pred vojno, ekonomsko bedo ali okoljskim opustošenjem in si želijo enakovrednega dostopa do storitev (zdravstvo, trg dela itd.), ki se nemškim državljanke in državljanom zdijo bolj ali manj samoumevne. Prav tako si jo bodo zapomnili vsi tisti, katerih emigracija so sprožili mnogoteri vzroki, ki jih nikakor ne moremo zožiti na striktno vojne ali ekonomske, izhajajo pa iz postkolonialne realnosti soobstoja dveh svetov, v kateri je Evropa odigrala in še vedno igra pomembno vlogo. Ta postkolonialna realnost z globalnim in kompleksnim ter nenehno spreminjajočim se kapitalističnim trgom pomembno vpliva na oblike mobilnosti in procese upravljanja migracij.

Zloglasna institucija se imenuje Državni urad za zdravje in socialne zadeve ali krajše LAGeSo (kar je kratica za *Landesamt für Gesundheit und Soziales*) in se nahaja v bližini postaje podzemne železnice Turmstrasse. Prej kot za institucijo gre za večji kompleks hiš in uradov, ki so pristojni za različne zadeve, med njimi pa je tudi Centralna sprejemna ustanova za registracijo in prošnjo za azil (*Die Zentrale Aufnahmeeinrichtung des Landes Berlin für Asylbewerber, ZAA*). Treba je opozoriti, da je za prošnje za azil sicer odgovoren Zvezni urad za migracije in begunce (*Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, BAMF*), vendar pa je registracija preliminarne faze pred prvim individualnim intervjujem v postopku obravnave prošnje za azil, na katerega se lahko čaka nekaj tednov. O praktični izvedbi formalnega postopka prijave za azil je težko govoriti, saj se je v času povečanega števila prihajajočih v Nemčijo po septembru 2015 položaj nenehno spreminjal, tudi zaradi manjše improvizacije med institucijami.

Med krajšim spremljanjem statične demonstracije, ki je takrat pred LAGeS-om potekala v obliki govorov in glasbenih performansov, sem srečal prijatelja, ki me je vprašal, ali sem videl celoten kompleks. Namreč, spredaj smo videli, da so ljudje, ki se prijavljajo za azil, prisiljeni spati pred eno od LAGeSo-jevih zgradb takoj ob glavni ulici Turmstrasse. A pravi pekel se začne šele v kompleksu stavb in

uradov za omenjeno zgradbo. V tamkajšnjem osrednjem prostoru ljudje spijo ali sedijo v nezadostnem številu šotorov po več dni, po nekaterih pričevanjih pa tudi po nekaj tednov, čakajo na svojo številko, oziroma, če uporabim pogosto rabljeno besedo, ki so se je ljudje naučili takoj ob prihodu v Nemčijo, *termin*. Osrednji prostor je umeščen med stavbe, v resnici je to nekakšen zelo majhen kvadratast park, ob katerem takrat, oktobra 2015, še ni bilo videti šotorov, značilnih za begunska taborišča, saj so te postavili pozneje, ko so nastopile večje ohladitve. Na eni strani parka stoji digitalizirana tabla, na kateri se prikazujejo številke oz. *termini*, ki pa po pričanju številnih posameznikov ne upoštevajo pravega vrstnega reda. Temu moramo dodati še 40.000 ljudi, ki so se po poročanju nemškega *Tagesspiegla* (Schönball, 2015) v Berlinu uradno registrirali v prvih devetih mesecih leta 2015, in pa dejstvo, da je bilo glede na uradno dokumentacijo LAGeSo decembra lani 42.387 ljudi nastanjenih v različnih skupinskih bivališčih in zavetiščih, kot so športne dvorane, nekdanje letališče Tempelhof, ponovno usposobljene nefunkcionalne zgradbe, šotori, hoteli, hostli in tako naprej. Dolge vrste ljudi, ki čakajo na listek s terminom ali na hrano, pijačo, obleke in podobno, so postale v drugi polovici leta 2015 realnost in stalnica medijskega poročanja.

Protest pred zasilnim zavetiščem Lichtenberg v Berlinu, ki ga je maja 2016 organizirala skupina Stop Deportation. (Foto: Žiga Podgornik-Jakil)

Zdaj je notranji prostor LAGeSo-ja ponovno prazen, a šotori ostajajo, saj še ni jasno, kako bo v prihodnje. Vsaj pol leta, če ne dlje, je bil to prostor, ki je spominjal na prizore iz zunanjih meja Evropske unije, prostor, kjer so prostovoljke in prostovoljci ter aktivistke in aktivisti vse noči organizirali kuhanje toplih obrokov in čajev ter skušali deliti pravne nasvete, pomagali usmerjati ljudi na prave naslove in protestirali skupaj z zmrzujočimi pribežnicami in pribežniki, ki so zapustili svoje domove, da bi našli varnost in boljše življenje. Konfliktov, zlasti z varnostniki, pa

tudi medsebojnih, ni manjkalo, vendar pa tudi ne solidarnosti med samimi pribežnicami in pribežniki, ki so na različnih lokacijah organizirali številne gladovne stavke in druga spontana dejanja upora, ki, četudi v začasnih oblikah, nastajajo še danes.

V akademski in aktivistični literaturi s področja mejnih in drugih družboslovnih študij, ki se ukvarjajo s teorijo sodobnih meja, lahko že nekaj časa razberemo novo razumevanje meja – ne več kot statičnih institucij, temveč kot začnih in pogoynih družbenih procesov oziroma odnosov. Meje se ne nahajajo le na obrobju ozemlja, temveč se razprostirajo znotraj in zunaj njega (Mezzadra in Neilson, 2013; Walters, 2002; 2004; Wesley Scott, 2012). LAGeSo in – kot bomo videli pozneje – časna zavetišča so takšne pogoynne in začasne institucije, ki so del širših družbenih procesov ponotranjenosti meja pri upravljanju mobilnosti določenih delov prebivalstva, vendar so hkrati tudi točke, na katerih vzniknejo boji proti sodobnim mejnim režimom.

Prevladujoč politični, medijski in javni diskurz, ki se je vzpostavil ob poročanju o razmerah pred LAGeSo oziroma med tako imenovano begunsko krizo, je opisani »kaos« pripisoval prevelikemu številu prišlekov v zelo kratkem času. Drugi, predvsem organizacije za človekove pravice in civilna družba, so poudarjali, da so nemške oblasti opozarjali na možnost takšnega scenarija, vendar te niso zagotovile ustrezne infrastrukture. »Nepričakovanega« »kaosa« in začasnih nastanitvev ljudi v kolektivne nastanitvene centre oziroma bivališča (*Gemeinschaftsunterkünft*), natančneje v časna zavetišča (*Notunterkünft*), ki naj bi bila odziv na visoko število prosilcev za azil, prisiljenih spati na ulicah, nikakor ne smemo razumeti le kot obliko pragmatizma in politično nevtralnega ravnanja.¹ Zato se moramo za lažje razumevanje političnega ozadja tovrstnega upravljanja migracij oziroma za to »skrb« za prosilce za azil najprej ustaviti pri krajšem zgodovinskem orisu nemške azilne zakonodaje.

¹ Berlin je postal v zadnjih letih, predvsem zaradi relativno nizkih najemnin, zelo privlačna destinacija za turistke in turiste, časne stanovalke in stanovalce, študentke in študente, kulturne delavke in delavce, umetnice in umetnike, skratka za ljudi, katerih finančni položaj ni nujno tako slab. Hkrati poteka program transformacije Berlina v kreativno mesto, socialna stanovanja se prodajajo, najemnine za posamezne stanovanjske prostore se brutalno višajo in tako naprej. Vse to pripomore h gentrifikaciji mesta oziroma njegovih predelov, prav tako pa vodi v čedalje bolj poudarjeno pomanjkanje stanovanj, čeprav so v mestu številne neobnovljene zgradbe, ki že več let ne služijo svojemu namenu. Nekaterih praznih stanovanj najemodajalci (največkrat so to nepremičninska podjetja) namerno ne oddajajo, razlog za to pa so načrtovane investicije. Eden od odzivov na to je spletna stran *Leer Berlin* (<https://www.leerstandsmelder.de/berlin>), na kateri lahko uporabniki sami objavijo lokacije praznih zgradb in stanovanj.

Obljubljena dežela

Med zahodnoevropskimi državami je že dlje časa glavni cilj prosilcev za azil Nemčija. V prvi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja je v Nemčiji za azil zaprosila kar polovica vseh pribežnic in pribežnikov v Evropi (Bosswick, 2000: 43), površinski pogled na trenutne razmere pa nakazuje, da do vidnih sprememb ni prišlo niti v zadnjem času, tj. od druge polovice leta 2015 naprej. Na tem mestu ne bom iskal vzrokov za to, zagotovo pa lahko glede na videno trdim, da Nemčija ni obljubljena dežela, kar bi utegnil misliti kdo pod vtisom izjave kanclerke Angele Merkel, ki je konec avgusta 2015 dejala, da bo država, ki velja za največje evropsko gospodarstvo, sprejela vse sirske pribežnice in pribežnike ter začasno razveljavila dublinsko uredbo (Castañeda in Holmes, 2016: 14). Ta nekoliko ambivalentna »gostoljubnost« je bila posledica več dejstev: prvič, leto 2015 je bilo rekordno glede števila utopitev v Sredozemskem morju; drugič, v obmejnih članicah Evropske unije, ki so vstopna točka v schengensko območje (predvsem Grčija in Madžarska), se je število pribežnic in pribežnikov močno povečalo, zato lahko pripravljenost njihovega sprejemanja v Nemčiji razumemo kot izraz »solidarnosti« z obmejnimi državami; in tretjič (in najpomembnejše), pribežnice in pribežniki so s svojimi telesi in kreativnim ravnanjem sporočali, da njihove moči gibanja ne bo mogoče preprosto zaustaviti. K temu je treba dodati tudi to, da so nemškemu »odprtju« sledila številna zapiranja, na primer skoraj takojšnja sprememba nekaterih členov Zakona o azilu oktobra istega leta. Te spremembe določajo daljše obdobje bivanja v sprejemnih centrih oziroma zavetiščih, prav tako pa znova uvajajo državni mejni nadzor (Bojadžijev in Mezzadra, 2015).

Kritiko tovrstnih primerov in diskurzov »najmočnejših« članic EU, ki pomembno določajo splošne odzive in vplivajo na razvoj evropske azilne in migracijske zakonodaje – v kontekstu »begunske krize« in na splošno – prepuščam drugim. Ustavil pa se bom še pri enem dejstvu, ki je, vsaj na papirju, temeljno za Nemčijo. Namreč, Nemčija je država, ki zaradi lastne zgodovinske vpletenosti v drugo svetovno vojno ne zagotavlja pravice do azila le na podlagi mednarodne zakonodaje, ki temelji na Konvenciji o statusu beguncev iz leta 1951, temveč ima to pravico od leta 1949 zapisano v svoji ustavi (*Grundgesetz*), in sicer v 16. členu (BAMF, 2015a). Vendar je zgodovina pokazala, da v praksi zadeva ni tako preprosta. Najprej, ta člen ustave je bil sprejet v Zvezni republiki Nemčiji oziroma Zahodni Nemčiji in v njem ne moremo spregledati ideološke komponente, prisotne tudi v drugih državah t. i. Zahodnega bloka; možnost prošnje za azil je bila namreč rezervirana predvsem za politične nasprotnike tako imenovanih socialističnih režimov. V nemškem primeru je eden jasnih kazalcev tega razvoj razmer po letu 1977, ko je prvič začelo naraščati število prošenj za azil, ki so jih podali Neevropejci, še zlasti opazno se je to zgodilo leta 1980, ko je prišlo do državnega udara v Turčiji in je za azil zaprosilo okoli 92.000 ljudi (Bosswick, 2000: 45).

Azilna zakonodaja se je od takrat naprej vsako leto znova drastično zaostrovala. Leta 1993 je takratna konservativna koalicija pod vodstvom Krščanske demo-

kratske unije oziroma (na Bavarskem) Krščanske socialistične unije (CDU/CSU) z odobritvijo Socialdemokratov Nemčije (SPD) spremenila omenjeni 16. člen ustave, in sicer zato, ker naj bi prihajalo do zlorab institucije azila oziroma mednarodne zaščite. Med temeljnimi spremembami je odprava pravice do azila za ljudi, ki so v Nemčijo vstopili iz držav, ki zagotavljajo zaščito na podlagi Konvencije o statusu beguncev in Evropske konvencije za človekove pravice; to pa so vse sosednje države in »varne države« izvoru (ibid.: 49). Zaostrovanje zakonodaje – ki, kot rečeno, poteka že od osemdesetih let prejšnjega stoletja – pa ni ljudi nikoli zaustavilo; zaostritve zakonodaje so, če uporabimo konservativni in rasistični diskurz, »problem rešile« le začasno, kar se odraža v periodičnosti naraščanja in upadanja števil prošenj za azil. Dejstvo je, da so poskusi oblasti, da bi naredile EU in posamezne države nepriljubljene za iskanje azila ali boljšega življenja, evrocentrični, povsem neučinkoviti in zločinski.

Funkcija sodobnega mejnega režima

Étienne Balibar v svojem delu *We, The People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship* vpelje koncept *evropskega apartheida*, s katerim označi podvojitev zunanjih meja skozi vzpostavitev njihovih notranjih dvojnic, ki služijo stigmatizaciji in omogočajo sprejemanje represivnih ukrepov proti določenim delom evropskega prebivalstva, katerih bivanje na ozemlju je množično in legitimno (Balibar, 2004: x). Govori predvsem o prebivalstvu nekdanjih zahodnoevropskih kolonij, o tistem segmentu populacije torej, ki se mu vstop v EU najbolj omejuje, če ne že onemogoča, in sicer skozi vzpostavitev strogega nadzora in administrativnih ovir, del katerih je proces *eksternalizacije* meja oziroma njihovega izvažanja. Vendar so, kot je bilo rečeno in kot bomo poskušali pokazati skozi študijo primera, meje tudi interne oziroma ponotranjene, udeležajo pa se kot kompleksne varnostne tehnologije, institucije in diskurzi, ki učinkujejo skupaj s humanitarnim in drugim mednarodnim pravom s tako imenovanega območja svobode, varnosti in pravice (Mezzadra in Neilson, 2013; Walters, 2002). Fleksibilnost, decentraliziranost in razsredičenost sodobnih mejnih režimov pa moramo nujno obravnavati skupaj z razvojem politične ekonomije na lokalni, nacionalni in globalni ravni, saj so hkrati posledica in pogoj njihovega obstoja.

Naloga mej, katerih dejanska lokacija je čedalje težje določljiva, namreč ni le izključevanje, ampak proizvajanje oblik diferencialnega vključevanja oziroma neenakega dostopa do »pravic« (De Genova idr., 2014: 3). William Walters pravi, da postajajo meje biopolitičen instrument podeljevanja privilegijev, skozi katerega se oblikujejo skupki praks in diskurzov upravljanja gibanja, zdravja in varnosti nacionalnega in transnacionalnega prebivalstva (Walters, 2002: 571). Poleg tega njihova ekonomska funkcija ni toliko zaustavitev kot pa upočasnitev oziroma pospešitev mobilnosti (De Genova idr., 2014: 3), odvisno od realnih ali imaginarnih

potreb trga delovne sile. Med materializirane oziroma institucionalizirane oblike ponotranjenih meja avtorji uvrščajo centre za tujce, taborišča za begunce in podobne institucije, ki prej kot institucije redukcije človeške političnosti na »golo življenje« delujejo kot »dekompresijska komora« za upravljanje hitrosti mobilnosti (Mezzadra in Neilson, 2013: 147–150).

Med takšne institucije uvrščamo tudi kolektivne nastanitvene centre, natančneje improvizirana začasna zavetišča, ki so bila leta 2015 vzpostavljena v Nemčiji bodisi kot šotorska naselja bodisi v obstoječih športnih dvoranh in nefunkcionalnih zgradbah, na primer na nekdanjem berlinskem letališču Tempelhof. Zadnjih sedem mesecev sem kot del mreže *Lager Mobilisation Network* sodeloval pri militantnem raziskovanju in temeljitem dokumentiranju življenja v športnih dvoranh in spontanah uporov proti upravnim organom tamkajšnjih upravljaljskih podjetij. Omenjena mreža, ki nabira fragmente, brez katerih pričujočega prispevka ne bi bilo, ima lokalno vozlišče in prostor v berlinskem okraju Wedding in njeni aktivisti smo s prosilkami in prosilci za azil, ki v zavetiščih bivajo že več mesecev, v nenehnih prijateljskih in političnih stikih: skupaj kuhamo in se učimo jezikov, delimo si pravne nasvete, sestankujemo in skušamo razvijati različne oblike političnega boja, katerega prvi rezultati se za zdaj kažejo v izboljšavah tamkajšnjih življenjskih razmer. Naš glavni politični cilj je odprava kolektivnih nastanitvenih centrov in pravica do dostojnega stanovanja za vse, saj tako aktivistke in aktivisti kot tudi večina tam živečih menimo, da je funkcija koncentrirane nastanitve segregacija in dehumanizacija prosilk in prosilcev.

Welcome to Deutschland – zasilna zavetišča

Ljudje, ki so zaradi vojne, ekonomske bede ali osebnih okoliščin migrirali v Evropo, ki na materialni in simbolni ravni igra pomembno vlogo pri (re)produciranju globalnega postkolonialnega in kapitalističnega opustošenja, so dokazali, da je moč gibanja v določenih primerih – na primer ob prisiljeni mobilnosti – nezaustravljiva. To so v drugi polovici leta 2015 uvidele tudi vlade držav članic EU, ki so v sodelovanju z državami Zahodnega Balkana vzpostavile tako imenovani humanitarni koridor, ki je tekel po balkanski poti, torej vse od Grčije do zahodnih oziroma severnih držav članic, na primer do Avstrije, Nemčije in Švedske. Ker gradnja zidov in ograj gibanja ne zaustavi, temveč ga kvečjemu preusmeri oziroma zgolj izzove konfrontacijo in boje proti tem fizičnim oviram, so mejni režimi v veliki meri usmerjeni v razvoj čedalje bolj prefinjenih tehnologij selekcije in kategorizacije migrantov na zaželene oziroma zaslužne in nezaželene oz. nezaslužne skupine ljudi. Temelj takšne selekcije niso samo konvencije, ki dajejo mednarodno zaščito na podlagi tako imenovanih političnih razlogov, temveč je zasnovana tudi na drugih merilih, kot so zahteve trga delovne sile, število prebivalcev in BDP posameznih držav ter interesi zasebnih podjetij, ki niso nujno kompatibilni z državnimi.

Vstop v Nemčijo je bil od oktobra 2015 naprej organiziran v okviru humanitarnega koridorja. Migrantke in migranti, ki so potovali z avtobusi in vlaki, so se morali ob prihodu registrirati v različnih sprejemnih centrih, kjer so jim s pomočjo programa EASY na podlagi notranjega kvotnega sistema za pravično porazdelitev določili bivanje v eni od nemških zveznih dežel (BAMF, 2015b: 6). Postopek za pridobivanje statusa naj bi potekal tako, da človek takoj zaprosi za azil, zvezna dežela, v katero je bil dodeljen, pa mu določi sprejemno bivališče, kjer mora bivati določeno obdobje, in sicer od šest tednov do šest mesecev, med drugim zato, da ga lahko oblasti nemoteno obveščajo o njegovem primeru. Proces pridobivanja statusa je v primeru nekaterih držav izvora oziroma individualnih primerov dolg, zato se bivanje v sprejemnem bivališču po pretečenem obdobju načeloma prekine, kar se lahko zgodi tudi zaradi »varnostnih« razlogov ali z odločbo (Flüchtlingsrat Berlin, 2013: 2–3). Po tem naj bi bila prosilka oziroma prosilec za azil premeščen v kolektivni nastanitveni center ali stanovanje oziroma sobo – odvisno od zmogljivosti in števila prošenj v tistem obdobju – kjer mora čakati na zaključek svojega postopka, hkrati pa ima omejeno gibanje (*Residenzpflicht*), po navadi na zvezno deželo (AIDA, 2016).

Omenili smo že, da se je začela azilna zakonodaja v Zahodni Nemčiji v poznih sedemdesetih letih na podlagi ideje o »zlorabi pravice do azila« zaostrovali in postajati čedalje manj odprta. Ena od sprememb je bila uvedba kolektivnih nastanitvenih centrov, ki so jih idejno zasnovali že leta 1979, in sicer na zahtevo konservativne parlamentarne opozicije, prve pa so vzpostavili leta 1982 (Muy, 2016: 23). Sebastian Muy v svoji prodorni magistrski nalogi poudarja, da se proces in infrastruktura nastanitve ter integracije prosilcev za azil v Nemčiji sooblikujejo hkrati s postfordizacijo gospodarstva in neoliberalnim restrukturiranjem socialne države. Postfordizacija je bila najintenzivnejša zlasti v začetku devetdesetih let, ko je potekal program gospodarskega prestrukturiranja takratnih članic EU, in sicer na podlagi modela novega javnega upravljanja (*New Public Management*), da bi tako privatizirali in deregulirali državno financirane javne storitve in uvedli tržne in konkurenčne mehanizme. V Nemčiji se je ta paradigmatški prelom imenoval Novi model upravljanja (*Neuen Steuerungsmodell, NSM*) (Muy, 2016: 17).

Za nas je pomembno zlasti to, da kolektivne namestitvene centre in zasilna zavetišča upravlja skupek akterjev, ki delujejo po načelu *outsourcanja* prek javno-zasebnih partnerstev. Med pomembnejšimi so podjetja, ki skrbijo za administracijo, dostavo hrane in varnost. Administracijo lahko prevzame profitno podjetje oziroma podjetje z omejeno odgovornostjo (*GmbH*) ali neprofitno, po navadi korporativno strukturirano (*gGmbH*) ali registrirano združenje (*e.V.*). Muy poudarja, da so z omenjenim prestrukturiranjem meje med profitnimi in neprofitnimi podjetji čedalje bolj zamegljene, neprofitnost upravljskega podjetja pa še ni zagotovilo boljših življenjskih razmer za nastanjene prosilke in prosilce za azil (Muy, 2016: 9), na kar pogosto kažejo tudi naši pogovori s prosilkami in prosilci in primerjava različnih namestitev.

Športne dvorane, ponovno usposobljeni nefunkcionalni objekti in veliki šotori so oblike zasilnih zavetišč oziroma podvrsta kolektivnih bivališč, nastalih v Nemčiji zlasti leta 2015, in sicer kot odziv na povečano število pribežnic in pribežnikov. Glede na prej zapisano je jasno, da je ta odziv pragmatičen in logičen le znotraj širših političnih, ekonomskih in družbenih procesov upravljanja določenih segmentov prebivalstva; da torej ni politično nevtralen. V začetku januarja 2016 je bilo v Berlinu

Zasilno zavetišče za 200 ljudi v športni dvorani na Osloerstrasse 23-26 (Wedding) v Berlinu. (Foto: Stanovalec v zatočišču na Osloerstrasse 23-26)

27.450 od 42.387 (tj. skoraj 65 %) prosilk in prosilcev za azil nastanjenih v zasilnih zavetiščih.² Upoštevajoč vse oblike namestitve v Berlinu, torej tudi hotele in hostle, je približno polovica upravljavcev profitnih podjetij.

Struktura upravljavcev je odvisna od tega, kdo se prijavi na razpise, ki jih objavlja LAGeSo in na katere se lahko prijavijo posamezna podjetja.

Gre za obliko javno-zasebnih partnerstev, kjer LAGeSo poskrbi za finančno transakcijo, in sicer od države do podjetja, ki ta sredstva porabi za plačilo zaposlenih in oskrbovanje nastanjenih prosilk in prosilcev za azil. Višina izplačila se izračuna glede na število nastanjenih ljudi in ceno dnevne oskrbe, ki znaša vse od 25 evrov – zlasti v športnih dvoranah – pa do 50 evrov ali več, predvsem v hotelih (Muy, 2016: 29). Ta podatek je kombinacija podatkov iz uradnih virov, na katere se sklicuje tudi Sebastian Muy, izjav vsaj treh upravljavk in upravljavcev zavetišč, aktivistk in aktivistov *Lager Mobilisation Network* ter informacij iz člankov nemških medijskih hiš. Dostop do podatkov o dejanskih vsotah prejetega denarja ni preprost, saj želijo upravljalna podjetja zaščititi lastne interese. Prav tako je težko ugotoviti, ali se za varnostno službo in najemnino prostorov namenjajo dodatna sredstva. Kar kažejo viri, je težnja po čim večjem zaslužku, ki ga podjetja generirajo z nižanjem izdatkov na račun nastanjenih in nekaterih zaposlenih. Ena od strukturnih težav, povezanih z zasilnimi zavetišči, je tudi nejasna zakonodaja, ki je veliko ohlapnejša kot pri kolektivnih bivališčih in ne določa osnovnih infrastrukturnih pogojev (dostop do

² Podatek sem pridobil iz uradnega LAGeSo-jevega dokumenta, v katerega so vključene informacije o vseh podjetjih, ki upravljajo namestitve.

spleta, pohištvo, pralni stroji in tako naprej), najnižjega števila zaposlenih ali zahtevanih kvalifikacij zanje (ibid.: 30). Res pa je, da formalna usposobljenost osebja, še zlasti uprave zavetišč, ni vedno ključna, ampak sta ključna njihov osebni odnos in spoštovanje do tam živečih.

Upravljanje in samoživost bojev v zasilnih zavetiščih

Upravno osebje v zavetiščih, katerih funkcijo je v resnici težko določiti, ima kljub temu, da jih plačuje podjetje, ki je bilo izbrano na razpisu LAGeSo, določeno avtonomijo oziroma možnost, da se postavi na stran tam bivajočih. Skozi pogovore s tremi člani upravljskega osebja, ki je bilo zaposleno pri dveh različnih zasebnih podjetjih (L.I.T.H.U. GmbH in BTB – Bildungszentrum GmbH), se je potrdila moja teza, da je primaren cilj upravljskih podjetij kovanje dobička, čemur je podrejena tudi njihova izbira zaposlenih. Vsi sogovorniki so se na razpis prijavili in pred kratkim podpisali skrajno prekarno pogodbo o zaposlitvi. Dva izmed njih, tudi sama prosilca za azil – in zato še bolj prekarna kot tretji –, v zavetišču opravljata naloge, ki so podobne nalogam socialnih delavcev. Njuno preteklo ravnanje kaže na možnost vpliva zaposlenih na ravnanje odločevalcev. Sogovornika sta z nastanjenimi prosilkami in prosilci razvila dobre osebne odnose in se večkrat postavila na njihovo stran. Na svojega delodajalca sta pritiskala predvsem zaradi neakovostne in količinsko nezadostne prehrane, zato je uprava dostavljalsko podjetje menjala kar trikrat, vendar ne brez poskusov diskreditacije zaposlenih in nastanjenih. Prosilke in prosilci so namreč zaradi nezadovoljstva začeli s krajšimi gladovnimi stavkami, zaposlena sogovornika pa sta sestavila pritožbo, del katere so bile tudi fotografije hrane, ki sta jo poslala odgovornim v LAGeSo, različnim nevladnim organizacijam, okrajni upravi in drugim. Takoj naslednji dan je vodstvo odgovornega podjetja izselilo sedem gladovno stavkajočih, češ da so protestirali agresivno, oba sogovornika pa so poslali na prisilni dopust. Zatem so ju premestili v drugo zavetišče, vendar sta se odločila, da tam ne bosta začela delati, in sta raje počakala na potek pogodbe. Pozneje je vodstvo podjetja zgodbo priredilo, in sicer tako, da je sedem izseljenih ljudi, ki so gladovno stavkali, obtožilo prejemanja podkupnine, to naj bi ponujalo neko drugo dostavljalsko podjetje, ki je želelo prevzeti posel. Pritiskali so na oba zaposlena, da naj to različico zgodbe podpreta, če nočeta biti obtožena prejemanja podkupnine tudi sama. Pri tem ne smemo spregledati, da je njuna pogodba o zaposlitvi vsebovala določbo, po kateri o dogajanju v zavetišču ne bi smela dajati informacij.

Razmere v zavetiščih in arbitrarne reakcije njihovih upravljavcev so posledica širših političnih, ekonomskih in družbenih struktur ter interesov, ki jih imata Nemčija in EU. Vodstva podjetij izkoriščajo nejasno zakonodajo, neučinkovitost inšpekcijskega nadzora in pregorelost socialnih delavk in delavcev – zavetišča tako

upravljajo povsem netransparentno. Prosilke in prosilci se soočajo s kroničnim pomanjkanjem osnovnih informacij v njim razumljivem jeziku ter prevajalk in prevajalcev, prav tako pa v praksi nimajo zagotovljenega dostopa do pravnega svetovanja. Zdravstveni sistem ne deluje, vključitev v tako imenovane integracijske tečaje močno šepa, preprečuje se jim vstop na trg delovne sile. Hrana v zavetiščih je nekakovostna, celo pokvarjena, zasebnosti ni, njihovi pogosti sostanovalci so podgane; uprave prosilke in prosilce pogosto ustrahujejo na podlagi povsem arbitrarnih meril, veliko je negotovosti in strahu pred zavrnitvijo prošnje za azil. Vse to je izraz sistemskega razizma, ki včasih eskalira tudi v medsebojnih pretepih, ki pa jih oblasti izkoriščajo za nadaljevanje postopka filtracije na »zaželeno« in »nezaželeno«, ki se je začel že na zunanjih mejah. Gre za namensko psihično izčrpavanje z upanjem, da bo čim več prosilk in prosilcev klonilo in se »prostovoljno« vrnilo v matične države. In kot kažejo naši pogovori, so oblasti pri tem precej uspešne – večina prosilk in prosilcev razmišlja o tem, da bi jim bilo kljub vsem nevarnostim in preganjanju v matičnih državah morda bolje. Treba je poudariti, da tukaj ne gre za žrtveni fatalizem: ravno nasprotno, ljudje se borijo, želijo si aktivne vključitve v družbo in možnosti za njeno soustvarjanje, vendar jih pri tem na vsakem koraku ovirajo nemške oziroma evropske oblasti, ki dopuščajo le diferencialno in močno omejeno vključevanje.

Lager Mobilisation Network

V odziv temu avtoritativnemu pristopu selekcioniranja in segregacije so se organizirala številna radostna sodelovanja med lokalnim prebivalstvom ter pribežnicami in pribežniki. Eno se na dnevni ravni udejanja v *Lager Mobilisation Network*. Mreža je prisotna v različnih berlinskih okrajih, vzpostavila pa se je iz potrebe po preseganju tako imenovane kulture dobrodošlice (*Willkommenskultur*), ki je začasno skozi zagotavljanje humanitarne pomoči vzniknila med »begunsko krizo«. Aktivistke in aktivisti mreže, ki imamo sami zelo različne pravne statute, pri svojem delovanju črpamo iz idej preteklih samoorganiziranih bojov prosilk in prosilcev za azil ter ljudi brez papirjev v Berlinu in drugje. V okraju Wedding, kjer živim, smo se aktivisti *Lager Mobilisation Network* prvič srečali oktobra 2015. Kljub različnosti naših aktivističnih ozadij in osebnih zgodb – prihajamo iz Irana, Afganistana, Slovenije, Nemčije, Argentine in Španije – smo se nemudoma strinjali, da moramo začeti obiskovati in raziskovati delovanje kolektivnih zavetišč za prosilke in prosilce za azil v našem okraju. Delujemo drugače kot dobredelne organizacije, in sicer se osredinjamo na dejavnosti, ki tako nas kot prosilke in prosilce za azil opolnomočujejo in osvobajajo. Tako je bil naš prvi korak deljenje letakov z različnimi uporabnimi informacijami, ki prosilkam in prosilcem omogoča večjo samostojnost: izdelali smo na primer zemljevid okraja, na katerem smo označili točke s prosto dostopno brezžično spletno povezavo in različne uporabne institucije. Prav tako smo razde-

lili uradno brošuro LAGeSo-ja, v kateri so med drugim pojasnjene pravice prosilk in prosilcev (Flüchtlingsrat Berlin, 2014); s tem smo želeli nastanjene v zavetiščih seznaniti z omejeno močjo uprave in varnostnikov ter jih naučiti prepoznavanja zlorab in njihovega nadaljnjega preprečevanja. Izjemno pomembno je bilo, da smo nameščene v zavetiščih od samega začetka vabili na skupne sestanke, katerih namen je medsebojno povezovanje in preprečevanje osamljenosti ter beleženje zlorab in boj proti njim. Začeli smo s številnimi skupnimi dejavnostmi, vse od kuhanja do pomoči pri posameznih prošnjah za azil. Vse te se stekajo v iskanje skupnega političnega jezika, ki temelji na samoorganizaciji.

Od oktobra pa do danes smo najtesnejše stike vzpostavili s prosilkami in prosilci, ki so nameščeni v zavetiščih na ulicah Osloerstrasse in Wiessenstrasse. To sta športni dvorani, v katerih je dvesto ljudi, obe upravlja profitno podjetje BTB – Bildungszentrum GmbH. Naše delovanje je v veliki meri povezano z beleženjem različnih oblik diskriminacije, o katerih dajemo medijske izjave in jih politično artikuliramo. V kompleksnem položaju skušamo graditi obširno in vključujočo solidarnostno mrežo, v kateri se migracije in begunstvo razumejo v političnih kategorijah. Namesto iz ideoloških dogem izhajamo iz skupnih vsakodnevnih izkušenj in želja, sočasno pa ne pozabljamo na raziskovanje struktur in akterjev, ki nas zaradi lastnih interesov diferencialno diskriminirajo.

Izkušnje kažejo, da je najpogostejša oblika spontanega upora v zavetiščih zavračanje hrane oziroma krajše gladovne stavke. Hrana je namreč pogosto zelo slabe kakovosti, prihaja v premajhnih količinah, prinesena je v umazanih zabojih ali je celo plesniva, prav tako ni jasno, ali je halal, pogosto pa gre za jedi, ki jih ljudje niso vajeni. Vsekakor je dejavnikov za nezadovoljstvo več, med najpomembnejšimi pa je gotovo onemogočanje lastne priprave hrane, zato se veliko ljudi prehranjuje zunaj zavetišč, za kar porabljajo nizko mesečno žepnino, ki je različna glede na stopnjo postopka, v kateri je posameznik. Pri vsem tem je iz ekonomske perspektive največji nesmisel dejstvo, da je vsaj deset evrov od minimalne cene petindvajsetih evrov na dan za namestitev v Berlinu namenjeno preskrbi s hrano, kar presega stroške za hrano, ki jih ima povprečen prebivalec Berlina. In ne samo to: povprečen Berlinčan mesečno za vse stroške (vključno s plačilom stanarine!) porabi manj, kot znaša preskrba v zavetišču.

Nastanjeni v zavetiščih tudi pišejo peticije. S to samoorganizirano obliko upora opozarjajo na kršitve pravic, zato so pogosto obtoženi agresivnega obnašanja in sankcionirani. Tako se je na primer pribežnici iz zavetišča Wiesenstrasse zgodilo, da jo je uprava sredi noči odslovila, ker je opozarjala na odkrito rasistično ravnanje osebja, ki je izjavljalo, da so prebivalke in prebivalci zavetišča necivilizirani in ne znajo skrbeti za higieno. K sreči so aktivistke in aktivisti *Lager Mobilisation Network* informacijo o dogajanju dobili dovolj zgodaj, da so ga lahko posneli, pogumni pribežnici pa zagotovili prenočišče (Hände Weg vom Wedding, 2016).

Med pomembnejše spontane oblike upora štejemo tudi prakso *sit-in* – zasedbe nekega prostora znotraj kompleksa tako, da je običajen tok dogodkov oviran – in

neupoštevanje ukazov, ki jih daje administracija. Pomembno je, da te upore razumemo v širšem kontekstu, saj le tako dobijo političen značaj. Oblasti, uprave zavetišč in popularni mediji jih namreč interpretirajo bodisi kot dejanja »neciviliziranih bližnjevzhodnih divjakov« bodisi kot izraze individualne agresije. Berlinski mestni senat trenutno pripravlja »integracijski in varnostni načrt« (*Masterplan, Integration und Sicherheit*), ki bo podlaga za praznjenje hotelov, hostlov, športnih dvoran in drugih zavetišč. Nekatera zasilna zavetišča želijo spremeniti v trajnostna kolektivna bivališča, prav tako pa za prosilke in prosilce za azil predvidevajo nastanitve v kontejnerskih in modularnih hišah v različnih berlinskih okrajih. Zdi se, da načrt namesto vzpostavljanja klasičnega, zgoščenega in prostorsko omejenega geta predvideva njegovo bolj decentralizirano obliko, ki se ne bo materializirala zgolj lokacijsko, ampak tudi ali pa celo predvsem skozi uporabo prefinjenih tehnologij evropskega apartheida: skozi sekuritizacijo in nadzor določenih segmentov populacij.

Sklep: vloga nastanitvenih politik pri ohranjanju neokolonialnih mehanizmov eksploatacije

Klasični kolonializem je na splošno deloval z nenehnim vzpostavljanjem distinkcije med kolonizatorjevim ozemljem in ozemljem koloniziranega, med centrom in periferijo. Kolonizator si je prilastil prostor in življenjske svetove koloniziranega, da bi tako vzpostavil odnos odvisnosti, kar mu je, med drugim, omogočalo izrabljanje naravnih surovin in bogatenje na ta račun. Po razglasitvi politične neodvisnosti so kolonije ostale močno odvisne na nekdanje kolonizatorske države, ta neokolonialni odnos pa se kaže na dveh ravneh. Prvič, skozi različne tako imenovane razvojne programe in tem podobne politike, ki jih oblikujejo in vodijo nekdanji kolonizatorji. In drugič, in to je za nas pomembnejše, skozi diferencialno vključevanje pripadnikov nekdanj koloniziranih narodov na trge delovne sile nekdanjih kolonizatorjev. Po eni strani lahko govorimo o dislociranih proizvodnih enotah v nekdanjih kolonijah, ki delujejo kot »švic fabrike« za center, po drugi strani pa ne smemo spregledati dejstva, ki ga poudarja tudi Balibar, in sicer da so bili veliki deli koloniziranih ljudstev po politični osamosvojitvi svojih držav zaradi pomanjkanja drugih možnosti preživetja prisiljeni emigrirati v države nekdanjih kolonizatorjev, da bi tam postali najslabše plačan in najbolj izkoriščan sloj delavstva. Ti ljudje in njihovi potomci so danes povsem legitimni prebivalci posameznih evropskih držav (Balibar, 2004). Ta kontekst odpre možnost za novo razumevanje trenutne »begunske krize«. Večina današnjih pribežnic in pribežnikov prihaja iz držav Bližnjega vzhoda, v katerih so nekdanje evropske kolonialne sile igrale pomembno vlogo. Meje so risale po lastnih interesih, posamezne države današnje Evrope pa so bile pomembno vpletene tudi v politično dogajanje zadnjih desetletij.

Hierarhiziran trg postfordistične proizvodnje se ustvarja tudi skozi sodobne

mejne režime, ki pa se – kot smo videli – močno in sunkovito manifestirajo v samem »območju svobode, varnosti in pravice«. Gre za razsrediščene meje v obliki skupkov varnostnih tehnologij, institucij in diskurzov, ki učinkujejo skupaj s humanitarnim in preostalim mednarodnim pravom. Akterji takšnega biopolitičnega mejnega režima pogosto delujejo kot javno-zasebna partnerstva, med njimi so tudi zasilna zavetišča, ki so bila glavni fokus tega prispevka. Raziskovanje njihovega delovanja nam daje vpogled v osnovne premise sodobne politične ekonomije ter simbolne prakse na lokalni, nacionalni in evropski ravni. Institucije in akterji, ki upravljajo populacije, so si vzeli mandat za črpanje rente iz pridržanih človeških teles z negotovimi usodami. S tem ustvarjajo okolje za novo delitev dela oziroma, z besedami Neilsona in Mezzadre (2013), za multiplikacijo dela skozi diferencialno vključevanje in zniževanje vrednosti delovne sile. In zato razumemo prakse zavračanja hrane in snovanja peticij proti kršenju človekovih pravic ter druge oblike solidarnosti v zasilnih zavetiščih kot eno od sodobnih oblik mejnih in protikolonialnih bojev, skozi katere skupaj z našimi novimi soprebivalci izumljamo nove oblike bolj vključujoče družbe.

Literatura

- AIDA – ASYLUM INFORMATION DATABASE (2016): *Types of Accommodation. Germany*. Dostopno na: http://www.asylumineurope.org/reports/country/germany/reception-conditions/access-forms-reception-conditions/types-accommodation#footnote3_kz4uqo0 (10. maj 2016).
- BALIBAR, ÉTIENNE (2004): *We, The People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- BAMF (2015a): *Faster decisions possible*. Dostopno na: http://www.bamf.de/EN/Migration/AsylFluechtlinge/Asylverfahren/EntwicklungAsylrecht/Entwicklungen1992/entwicklungen-1992-node.html?jsessionid=3E3C40B55F921644F130A666D5293537.1_cid294 (10. maj 2016).
- BAMF (2015b): *Germany's Asylum Procedure – in Detail. Responsibilities, Procedures, Statistics, Legal Consequences*. Dostopno na: <http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Publikationen/Broschueren/das-deutsche-asylverfahren.html?nn=1451252> (10. oktober 2015).
- BOJADŽIJEV, MANUELA IN SANDRO MEZZADRA (2015): »Refugee Crisis« or Crisis of European Migration Policies? Dostopno na: <http://www.focaalblog.com/2015/11/12/manuela-bojadzijeve-and-sandro-mezzadra-refugee-crisis-or-crisis-of-european-migration-policies/> (12. november 2015).
- BOSSWICK, WOLFGANG (2000): Development of Asylum Policy in Germany. *Journal of Refugee Studies* 13(1): 43–60.
- CASTAÑEDA, HEIDE IN SETH M. HOLMES (2016): Representing the »European Refugee Crisis« in Germany and Beyond. *Deservingness and Difference, Life and Death*.

- American Ethnologist* 43(1): 12–24.
- DE GENOVA, NICHOLAS, SANDRO MEZZADRA IN JOHN PICKLES (2014): *New Keywords: Migration and Borders*. Dostopno na: <http://clrc.ucsc.edu/documents/misc-documents/degenova-keywords-migration.pdf> (6. januar 2015).
- FLÜCHTLINGSRAT BERLIN E.V. (2013): *Wohnen für Flüchtlinge in Berlin – Sammelunterkünfte oder Mietwohnungen?* Dostopno na: http://www.fluechtlingsinfo-berlin.de/fr/pdf/Reader_Wohnen_Asyl_2013.pdf (15. november 2013).
- HÄNDE WEG VOM WEDDING (2016): *Pressemitteilung: Syrische Frau wurde aus Notunterkunft in Berlin hinausgeworfen, weil sie ihre Menschenrechte einfordere*. Dostopno na: <http://haendewegvomwedding.blogspot.eu/?p=1478> (20. maj 2016).
- MEZZADRA, SANDRO IN BRETT NEILSON (2013): *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*. Durham and London: Duke University Press.
- MUY, SEBASTIAN (2016): *Interessenkonflikte Sozialer Arbeit in Flüchtlingssammelunterkünften gewerblicher Träger in Berlin*. Berlin: Alice-Salomon-Hochschule Berlin.
- SCHÖNBALL, RALF (2015): Wie viele Flüchtlinge leben wo in Berlin? *Der Tagesspiegel*, 9. november. Dostopno na: <http://www.tagesspiegel.de/berlin/ueberblick-zu-fluechtlingen-in-berlin-wie-viele-fluechtlinge-leben-wo-in-berlin/12558528.html> (12. maj 2016).
- WALTERS, WILLIAM (2002): Mapping Schengenland: Denaturalizing the Border. *Environment and Planning D: Society and Space* 20: 561–580.
- WALTERS, WILLIAM (2004): The Frontiers of the European Union: A Geostrategic Perspective. *Geopolitics* 9(3): 674–698.
- WESLEY SCOTT, JAMES (2012): European Politics of Borders, Border Symbolism and Cross-Border Cooperation. V *A Companion to Border Studies*, Thomas M. Wilson in D. Hastings (ur.), 83–99. New Jersey: Blackwell Publishing Ltd.